

Jacob Blaauw

1759-1829

*Rebelleren voor
vrijheid en vaderland*

TANJA WASSENBERG

Jacob Blauw (1759-1829)

Jacob Blauw (1759-1829)

Rebelleren voor vrijheid en vaderland

TANJA WASSENBERG



Hilversum
Verloren
2022

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van:
Stichting Daendels
Hendrik Muller Fonds
J.E. Jurriaanse Stichting
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

Afbeelding op het omslag: Portrait of Jacobus Blauw. Jacques-Louis David (1795).
Olieverf op doek 92 x 73 cm. National Gallery Londen (NG6495-zaal 45).

© 2022 Tanja Wassenberg
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789087049881
Tevens verschenen als proefschrift aan de Open Universiteit te Heerlen.

Omslagontwerp Rombus/Tanja Stropsma
Opmaak Rombus/Tanja Stropsma
Druk Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

1	Het onderzoek. Ter inleiding	9
1.1	Historische achtergrondsheets	9
1.2	Uitgangspunten	11
1.3	Historiografische sheets	12
1.3.1	<i>Vrijheid</i>	12
1.3.2	<i>Vaderland</i>	14
1.3.3	<i>'Schranderheid'</i>	16
1.3.4	<i>Journalistiek</i>	19
1.4	Biografische aspecten	20
1.5	Bronnen	21
1.6	Opbouw van het boek	24

DEEL I JEUGD EN VORMINGSJAREN (1759-1783)

2	De jonge man	29
2.1	Het welgestelde domineesgezin Blauw	29
2.2	Een passende opleiding	34
2.3	Waarom een VOC-carrière?	41
2.4	Op weg naar Batavia	44
2.5	Conclusie	47
3	Advocaat in De Oost	50
3.1	Een onbekende wereld	50
3.2	Hoge verwachtingen	51
3.3	Frustratie en vernieuwing	57
3.4	De onderdrukten	60
3.5	Het leven in de stad	63
3.6	Terug naar de Republiek	66
3.7	Conclusie	69

DEEL II BLAUWS POLITIEKE CARRIÈRE (1783-1798)

4	In de frontlinie	73
4.1	Terug in Europa	73

4.2	Carrière maken in Gouda	76
4.3	Genootschappelijkheid	85
4.4	Tweespalt – Strijdende opvattingen binnen de vroedschap	89
4.5	Verbreden van de oppositie	92
4.6	Escalatie	102
4.7	Conclusie	111
5	De onderhandelaar	115
5.1	Een revolutie in voorbereiding	115
5.2	Uit naam van Het Nationaal Revolutionair Comité	122
5.3	Moeizame onderhandelingen	132
5.4	Blauw wordt gepasseerd	136
5.5	Conclusie	142
6	De plannenmaker	145
6.1	Een nieuwe staatsinrichting	145
6.2	Verkiezingsmanipulatie; eerste Nationale Vergadering	148
6.3	Grove laster	152
6.4	Afscheid van Parijs	155
6.5	Diplomatieke gezant in het koninkrijk Piëmont-Sardinië	156
	6.5.1 <i>Een Europees vredesplan</i>	162
	6.5.2 <i>Toenadering tot Oostenrijk</i>	163
	6.5.3 <i>Handelsonmogelijkheden met Italië</i>	166
6.6	Conclusie	169
7	De onruststoker	173
7.1	Aanleiding tot onrust	173
7.2	Lid tweede Nationale Vergadering	177
	7.2.1 <i>Handelen met de Russen</i>	182
7.3	Commissie Pasteur	187
7.4	Constituerende Vergadering	192
7.5	Afhandeling Franse interventie	196
7.6	De officiële onderhandelingen	199
7.7	Afwachten in Straatsburg	203
7.8	De staatsgreep van 12 juni 1798	205
7.9	Conclusie	206

DEEL III NA DE POLITIEK (1798-1829)

8	De inspecteur	211
8.1	Ambteloos burger in Parijs	211
8.2	Scheiden en hertrouwen	216
8.3	Een rustig burgerbestaan	219
8.4	Dramatische ontwikkelingen	225
8.5	Netwerken	228
8.6	In napoleontische dienst	231

8.7	Het Franse bestuur verdreven	233
8.8	Op de vlucht voor Pruisen	235
8.9	Conclusie	239
9	De correspondent	241
9.1	De firma Enschedé	241
9.2	'De Oprechte' een betrouwbare en gezaghebbende nieuwsbron	244
9.3	Het werk van een correspondent	250
9.4	Franse kranten als informatiebron	252
9.5	De wetten op de vrijheid van drukpers	254
9.6	De politieke situatie in Frankrijk	256
9.7	Het Franse parlementaire systeem	258
9.7.1	<i>Uitgekomen teksten rond de parlementsverkiezing van 1820</i>	260
9.7.2	<i>Burgerinvloed op de tussentijdse verkiezing van 1822</i>	263
9.7.3	<i>Ministeriële invloed op de parlementsverkiezing van 1824</i>	267
9.7.4	<i>Georkestreerde rellen rond de parlementsverkiezing van 1827</i>	270
9.8	Het einde nabij	274
9.9	Conclusie	276
10	De dynamiek tussen idealen en praktische uitvoering: conclusies en samenvatting	279
10.1	Inleiding	279
10.2	Bijstellen van het historiografisch beeld	280
10.3	Door de ogen van tijdsgenoten	281
10.4	Vrijheid	282
10.5	Vaderlandsliefde	285
10.6	'Schrandereid'	286
10.7	De nalatenschap van Jacob Blauw	287
10.8	Mogelijk toekomstig onderzoek	289
10.9	Een balans: het verhaal van Jacob Blauw	291
	Kleurkatern	293
	Gebruikte afkortingen	299
	Resumé	300
	Summary	303
	Nawoord	306
	Bronnen en literatuur	308
	Verantwoording van het beeldmateriaal	323
	Personenregister	325

Hij is bevallig, welbespraakt, kent de menschen en de waarheid,
hij heeft groote ondervinding, hij is schrander, voorzigtig,
oordeelkundig en werkzaam, en hij heeft zijn Vaderland en
deszelfs Vrijheid boven alles lief.

Jacob Hahn, 19 februari 1795

Hoofdstuk 1

Het onderzoek

Ter inleiding

Voorgaand citaat verwijst naar de hoofdpersoon van deze dissertatie: Jacob Blauw (1759-1829).¹ De woorden refereren aan de drie thema's die de belangrijkste leidraden van deze biografische studie vormen: vrijheid, vaderland en 'schranderheid'.

'Zijn vaderland en deszelfs vrijheid boven alles lief', zo karakteriseerde zijn vriend en politieke medestander Jacob Hahn (1761-1822) hem.² Hahns woorden zijn treffend gekozen. Als er iets is dat Blauw typeert dan is het zijn liefde voor vaderland en vrijheid. Dit was de drijfveer die hem bewoog, eerst in zijn rol van politicus en diplomaat maar later ook buiten de politiek als correspondent in Parijs.³ In het revolutionaire Frankrijk, waarin bijna alles om vrijheid en gevoelens van bevrijding draaide, voelde hij zich thuis als vertegenwoordiger van de Nederlandse Republiek. Hij kwam op voor de Nederlandse belangen en onafhankelijkheid, terwijl hij aan zijn vaderlandsliefde ook inhoud gaf in ruimer internationaal verband, in Batavia, opnieuw Frankrijk en Italië. Die vaderlandsliefde leidde er regelmatig toe dat hij afwegingen moest maken tussen persoonlijke en nationale belangen, waarbij hij met zoveel mogelijk wijsheid en intelligentie maar ook met het nodige opportunisme en gewiektheid door kritieke situaties trachtte te laveren.

1.1 Historische achtergrondsheets

Blauw was als vrijwel alle patriotten overtuigd van het belang van vaderlandsliefde. Door de inspanning en deugdzaamheid van alle burgers zou het verval van de Republiek – tot 1795 de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en daarna, tot 1806, de Bataafse Republiek – kunnen worden gekeerd. Deze politieke visie legt de nadruk op de actieve betrokkenheid van burgers.⁴ Van een werkelijk nationale politiek was

1 Zowel in primaire bronnen als in historische studies wordt zijn naam verschillend gespeld: Jacob[us] Bl[a]uw. Zelf had hij de voorkeur voor J. Blauw. In deze studie zal ik hem consequent aanduiden als Jacob Blauw, tenzij een geciteerde bron een andere schrijfwijze bevat.

2 *Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken, of Vervolg der Merkwaaerdigste Geschiedenissen, die voorgevallen zyn in de Vereenigde Provincien, Bataafsche Brabant en Drenthe, en de Buitenlandsche Bezittingen*, deel 30 t.e.m. 33, dertigste deels tweede stuk (Amsterdam 1795) 702-707, met name 705.

3 In de onkostenboeken van de krant werden de verslaggevers 'correspondenten' genoemd. Daarom wordt die term in dit onderzoek gehanteerd: ter illustratie, NHA, HBA 3476 onkostenboek, 13, 19, 31, 41 en 42.

4 Mart Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen. Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795-1801* (Nijmegen 2012) 75-89. Politieke vrijheid bestaat wanneer de burger permanente inspraak had in, en invloed op de wetgeving, en wel via de representatieve weg die in de staatsregeling was vastgesteld. Dit klassiek-republikeinse vertoog over

toen amper sprake en de macht lag lange tijd in handen van een relatief gesloten lokale regentenklasse.⁵ Het verdedigen van de (politieke) vrijheid, hoofddoel van de patriotten, was slechts mogelijk door het vertrek van stadhouder Willem V (1748-1806) en zijn regentenklike die, óók in de ogen van Blauw, acteerden vanuit het eigenbelang, en niet vanuit het landsbelang en de vrijheden van burgers.⁶

In de ban van vaderlandsliefde ontwikkelde hij zich tot een van de patriotse voor mannen die in verzet kwamen tegen de zittende macht. Veranderingsgezinde burgers, zoals Jacob, verenigden zich in een politieke groepering die bekend is geworden als de patriottenbeweging (1780-1795).⁷ Een los geheel van provinciale en lokale burgerkorpsen en exercitiegenootschappen die hun denkbeelden over medezeggenschap, gelijkheid voor de wet en godsdienstvrijheid verspreidden via politieke bijeenkomsten, genootschappen en geschriften.⁸ Na de aanhouding van Wilhelmina van Pruisen (1751-1820), de echtgenote van stadhouder Willem V, op 28 juni 1787, leidde militair ingrijpen van Willems zwager, koning Frederik Willem II van Pruisen (1744-1797), echter tot een tijdelijke ineenstorting van de patriottenbeweging.⁹ De rust leek hersteld maar ondergronds ging de roep om politieke en burgerlijke vrijheid verder.¹⁰ Blauw speelde opnieuw een belangrijke rol na de tweede en succesvolle revolutiepoging van de patriotten, die leidde tot de vlucht van de stadhouder naar Engeland (januari 1795). Aangestuurd door zijn vrijheidsdenkbeelden behoorde Blauw tot de groep die het voortouw nam bij de oprichting en veiligstelling van de onafhankelijke status van de Bataafse Republiek.

In zijn ideale vrije vaderland was de Republiek niet langer een particularistisch-bestuurlijke lappendeken, maar een eenheidsstaat die recht deed aan de volkssoevereiniteit. Als volksvertegenwoordiger zette hij zich er met hart en ziel voor in, maar de verwezenlijking van dit ideaal was niet eenvoudig. Externe factoren als de ineenstorting van de economie, interne factoren, zoals felle constitutionele discussies, en persoonlijke onenigheden leidden uiteindelijk tot twee staatsgrepen in 1798,¹¹ die ook het einde van Blauws binnenlandse politieke carrière inluiden.

Maar het vaderland kon nog steeds een beroep op hem doen. Om het landsbelang te dienen vertrok hij als diplomatiek gezant naar Italië, werkte hij – ook vanwege persoonlijke financiële nood – kortstondig als napoleontisch ambtenaar, om zich daarna definitief in Parijs te vestigen. Daar vervolgde hij zijn loopbaan als journalist en was hij ooggetuige van de ingrijpende gebeurtenissen tijdens de Restauratieperio-

vrijheid en gelijkheid komt sterk overeen met de wijze waarop de republikeinse partij haar programma in de jaren 1797-1798 verdedigde.

5 N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004). Ten tijde van die Vierde Engelse Oorlog intensiveerden ideeën over een nationale identiteit die een politieke bewustwording op gang bracht.

6 S.R.E. Klein, *Patriots republikenisme. Politieke cultuur in Nederland (1766-1787)* (Amsterdam 1995) 258.

7 Joost Rosendaal, *Bataven! De Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795* (Nijmegen 2003) 12-14.

8 Zie o.a. Joost Rosendaal, *Tot Nut van Nederland. Polarisatie en revolutie in een grensgebied, 1783-1787* (Nijmegen 2012); Idem, *Bataven!*, inleiding en proloog.

9 Rosendaal, *Bataven!*, 39.

10 Rosendaal, *Bataven!*, 54.

11 Van Sas, *De metamorfose*, 189-194, 282.

de (1814-1830).¹² Nederland lag hem ook in deze periode nog na aan het hart, want zelfs als buitenlandcorrespondent was hij voortdurend gepreoccupeerd met de situatie in zijn geboorteland.

1.2 Uitgangspunten

De bestudering van Blauws veelzijdige politieke leven leent zich naar mijn overtuiging bij uitstek voor een politiek-culturele benadering.¹³ Deze benadering, die een verbreding voorstaat van wat als ‘politiek’ gedefinieerd kan worden, en ook culturele aspecten (zoals overtuigingen, houdingen, waarden en kennis) onderkent als constituerend voor het politieke systeem, biedt de mogelijkheid om niet alleen Blauws parlementaire werk te analyseren, maar ook zijn politiek-culturele activiteiten als diplomaat en correspondent.

Bij deze benadering past ook de bijzondere aandacht die in deze biografische studie gegeven zal worden aan de prominentie van Blauws opvattingen over, en invullingen van, het begrip ‘vrijheid’ bij zijn politieke en journalistieke optreden. Om de ontwikkeling van zijn notie van vrijheid te kunnen duiden, wordt nagegaan hoe hij het begrip inzette. Deze biografische aanpak ambieert zo, al is het dan bescheiden, bij te dragen aan de geschiedenis van het begrip ‘vrijheid’, door conceptuele veranderingen te analyseren door het prisma van één persoon, de gebiografeerde.¹⁴

Blauw behartigde de Nederlandse belangen grotendeels vanuit het buitenland. Daarbij ging hij niet alleen fysiek maar ook in overdrachtelijke zin voorbij landsgrenzen. Voor zijn belangstelling voor vrijheid als politiek-theoretisch concept bevond Blauw zich in zijn tweede vaderland Frankrijk op precies de juiste plek. Mede onder invloed van de ontwikkelingen daar en van de opvattingen van de voor de vrijheidsdiscussie zo belangrijke Benjamin Constant (1767-1830) evolueerde zijn denken over het thema verder in een meer (proto-)liberale richting.¹⁵ Vaderlandsliefde bleef er de pijler van.

Dat hij het vaderland hoog in het vaandel had, laat onverlet dat hij soms spanning ervoer als zijn eigenbelang en persoonlijke vrijheid in het geding kwamen. Hahns geciteerde woorden sluiten naadloos hierop aan, want Blauw moest voor dit terugke-

¹² Zie o.a. Pamela M. Pilbeam, *The Constitutional Monarchy in France, 1814-48* (Londen 2000); Emmanuel de Waresquiel, *Un Groupe d'Hommes Considérables. Les pairs de France et la chambre des pairs héréditaires de la Restauration 1814-1831* (Parijs 2006); Martyn Lyons, *Post-Revolutionary Europe, 1815-1856* (New York 2006).

¹³ Zie o.a. Klein, *Patriots republikenisme*; Van Sas, *De metamorfose*; Frans Grijzenhout, Niek van Sas en Wyger Velema (red.), *Het Bataafse experiment. Politiek en cultuur rond 1800* (Nijmegen 2013); Gabriel A. Almond en Sidney Verba, *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations* (herziene druk, New York 1989).

¹⁴ Reinhart Koselleck, ‘Historia Magistra Vitae. Über die Auflösung des Topos im Horizont neuzeitlich bewegter Geschichte’, in: Idem, *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten* (Frankfurt am Main 1979) 38-66.

¹⁵ Zie o.a. Paul De Hert, Andreas Kinneging en Maarten Colette (red.), *Benjamin Constant. Ontdekker van de moderne vrijheid* (Kalmthout 2015); Biancamaria Fontana, *Benjamin Constant and the Post-Revolutionary* (New Haven 1991); Stephen Holmes, *Benjamin Constant and the making of modern liberalism* (New Haven 1984); Steven K. Vincent, ‘Benjamin Constant, the French Revolution, and the Origins of French Romantic Liberalism’, *French Historical Studies* 23 (2000) afl. 4, 606-637.

rende dilemma in zijn leven steeds weer ‘schrandere, voorzichtig en oordeelkundig’ zijn. Hoe hij behendig wist te laveren tussen zijn individuele belangen enerzijds, en de lokale, nationale en internationale belangen anderzijds – telkens mede dankzij zijn aanpassingsvermogen – vormt dan ook de derde leidraad van dit onderzoek.

1.3 Historiografische schets

De hedendaagse historiografie tendeeft enigszins naar een tweedeling tussen politiek-theoretische benaderingen van de ideeënhistorische geschiedenis, zoals uitgewerkt door onder andere Wyger Velema, en de studie naar praktisch geleefd politiek, onder meer door Joost Rosendaal.¹⁶ In dit onderzoek probeer ik de inzichten uit beide benaderingen te combineren door na te gaan hoe de idealen nu precies in de persoonlijke leefwereld van een patriot vorm kregen en hoe deze vandaaruit een politieke vertaling kregen.

1.3.1 *Vrijheid*

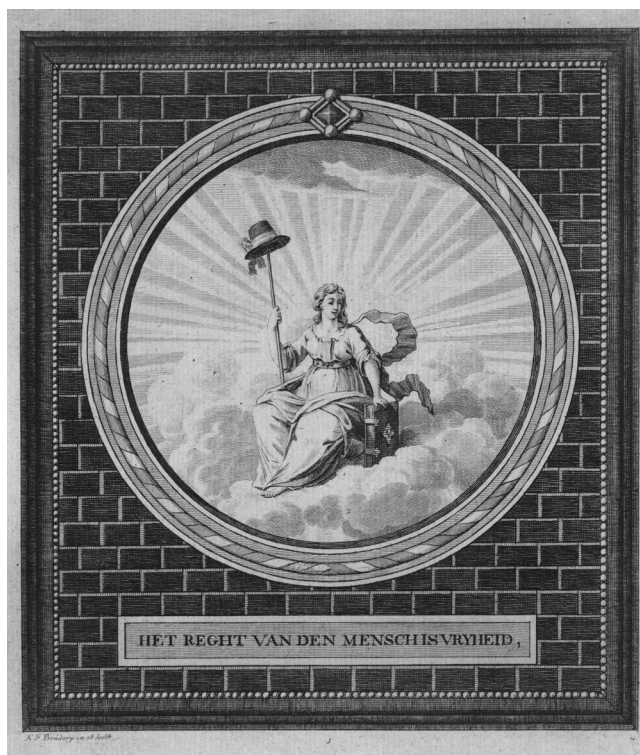
In de historiografie over de Nederlandse revolutie heeft de begripshistorische benadering een prominente plaats, waarbij ook het begrip vrijheid de nodige aandacht heeft gekregen. Wyger Velema verricht onderzoek naar de ontwikkeling en variabiliteit van het Nederlandse vrijheidsbegrip in het politieke taalgebruik.¹⁷ Mart Rutjes is daarbij aangehaakt. Hij richt zich in zijn boek, *Door gelijkheid gegrepen. Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795-1801* (2012), op het gebruik van het radicale gelijkheidsbegrip in het politieke debat en hij heeft in dat verband de vraag opgeworpen hoe het Bataafse begrip vrijheid opgevat moet worden en in hoeverre het past binnen de context van Reinhart Koselleck’s *Sattelzeit*.¹⁸ De door Rutjes gestelde begripshistorische vraag vindt haar oorsprong bij de Britse historicus Quentin Skinner.

16 W.R.E. Velema, o.a. ‘Revolutie, contrarevolutie en het stadhouderschap 1780-1795’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102 (1989) 517-533; Idem, ‘Revolutie, republiek en constitutie De ideologische context van de eerste Nederlandse grondwet’, in: N.C.F. van Sas en H. te Velde (red.), *De eeuw van de grondwet. Grondwet en politieke in Nederland 1798-1917* (Deventer 1998) 20-44; Rosendaal, *Bataven!*; Idem, *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, volk en vaderland 1783-1799* (Nijmegen 2005). Maar ook Joris Oddens, *Pioniers in schaduwbeeld. Het eerste parlement van Nederland 1796-1798* (Nijmegen 2012); Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*; Lauren Lauret, *Regentenwerk. Vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer 1750-1850* (Amsterdam 2020).

17 W.R.E. Velema, ‘Het Nederlandse vrijheidsbegrip. Ter inleiding’, in: E.O.G. Haitsma Mulier en W.R.E. Velema (red.), *Vrijheid. Een geschiedenis van de vijftiende tot de twintigste eeuw*. Reeks Nederlandse Begripsgeschiedenis 2 (Amsterdam 1999) 1-10; Idem, ‘Vrijheid als volkssoevereiniteit. De ontwikkeling van het politieke vrijheidsbegrip in de Republiek, 1780-1795’, 287-303.

18 Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*, 15; R. Koselleck, ‘Einleitung’, in: O. Brunner, W. Conze en R. Koselleck (red.), *Geschichtliche Grundbegriffe, Historisches Lexicon zur politisch-socialen sprache in Deutschland* (Stuttgart 1972) 1, XIII-XXVII, aldaar xv, XXI. Koselleck meende dat in de periode 1750-1850 begrippen een sterke betekenisverandering ondergingen.

Afb. 1 *Het Reght van den Mensch is Vryheid*. Carel Frederik Bendorp (I) (1795). Prent 202 x 172 mm. Rijksmuseum Amsterdam (RP-P-OB-77.601).



Volgens Skinner kunnen woorden, begrippen en ideeën alleen op een zinvolle manier begrepen worden binnen hun contemporaine context.¹⁹ Om te onderzoeken wat bijvoorbeeld het woord ‘vrijheid’ in een tekst betekende, moet volgens Skinner het woord afgeleid worden uit de manier waarop het werd gebruikt en ingezet.²⁰ In het Nederlandse begripshistorische project, dat in 1999 de eerste studies naar de begrippen ‘vaderland’ en ‘vrijheid’ opleverde, was betekenisopvatting ook een van de centrale vragen.²¹ De hypothese was dat de afwijkende politieke, sociale, economische en culturele positie van de Republiek vanaf de Opstand wellicht gereflecteerd werd in een specifiek Nederlands patroon van begripsontwikkeling. Bij de bestudering van het politieke denken is inderdaad de analyse van het politieke woordgebruik een essentieel onderdeel geworden.

De uitgebreide schriftelijke nalatenschap van Jacob Blauw toont, in die zin, het verband en de omstandigheden waarin het begrip vrijheid zich tijdens zijn leven manifesteerde. Waar begripshistorische analyse veelal op grond van allerlei gedrukte teksten gebeurt, analyseer ik het vrijheidsbegrip overwegend op basis van het brief-

19 Quintin Skinner, *Vision of Politics. Regarding Method*, 1 (Cambridge 2002) 57-59, 87, 176-177.

20 W.R.E. Velema, ‘Nederlandse begripshistorie. Ten geleide’, in: N.C.F. van Sas (red.), *Vaderland. Een geschiedenis vanaf de vijftiende eeuw tot 1940*. Reeks Nederlandse Begripshistorie 1, (Amsterdam 1999) IX-XVII; Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*, 14.

21 Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*, 16; Velema, in: Van Sas, *Vaderland*, xvi.

materiaal van één persoon, Jacob Blauw. Hij leefde bovendien lang genoeg om verschillende zeer uiteenlopende politieke fasen meegemaakt te hebben. Verder leefde hij ook nog eens in zowel Frankrijk als Nederland en kreeg daardoor het politieke vocabulaire zowel daar als in Nederland mee.²² Omdat het begrip vrijheid niet als een losstaand begrip kan worden benaderd en evenmin uit de internationale context kan worden losgemaakt draagt alleen al in die zin de bestudering van het leven van Jacob Blauw bij aan de begripshistorische discussie.²³ Een doel van deze studie is echter niet om een aparte geschiedenis van het begrip vrijheid te schrijven maar om de manier waarop Blauw over vrijheid sprak mede aan de hand van de begripsgeschiedenis te begrijpen en te contextualiseren.

In Parijs maakte Blauw kennis met het werk van Benjamin Constant. Constant reneerde dat de al eeuwen durende begripsverschuiving van 'vrijheid' tijdens het revolutietijdperk hernieuwde aandacht had gekregen en puntiger was toegespitst. Hij maakte daarbij het onderscheid tussen de 'oude' vrijheid, gedragen door politiek actieve burgers en de burgerlijke vrijheid van de 'moderneren'.²⁴ Hierbij ging het om vrijheden die de staat garandeerde. Anders gezegd hij maakte het onderscheid tussen positieve (politieke) en negatieve (burgerlijke) vrijheid.²⁵ Blauw is van deze visie een treffend voorbeeld. Actief politiek burgerschap was een belangrijk onderdeel in zijn denkbeeld over vrijheid en daarbij sloot hij aan bij het klassiek republikeinse vertoog dat een republiek bovenal een politieke gemeenschap is die wordt bestuurd door de leden van die gemeenschap of een verkozen deel daarvan. Zelfbestuur maakt de burgers van een republiek vrij in positieve zin (dat wil zeggen dat zij invloed hebben op de instituties en kaders die het maatschappelijk leven bepalen), maar deze vrijheid is allerminst vanzelfsprekend.²⁶

1.3.2 Vaderland

Het bij Blauw zo op de voorgrond tredende thema vrijheid is net als vaderland een belangrijk historiografisch thema en gaat als zodanig terug tot de jaren tachtig van de vorige eeuw. Het thema vaderland (en vaderlandsliefde) is geagendeerd door Niek van Sas en Frans Grijzenhout en nagevolgd door Joost Rosendaal.²⁷ Van Sas heeft

²² Het patriotse politieke vocabulaire is vooral op de kaart gezet door W.R.E. Velema, zie voor zijn belangrijkste bijdragen *Republicans. Essays on eighteenth-century Dutch political thought* (Leiden en Boston 2007); Zie ook Van Sas, *De metamorfose, 175-195* en Klein, *Patriots republikenisme*. Voor de relatie tussen de Patriotse en Bataafse revoluties, zie *De Achttiende Eeuw* 28 (1996) aflevering 1-2, Wyger Velema, '1795 en de geschiedenis van het Nederlandse republikenisme', 29-38; Idem, Stephan Klein, 'De sprong naar '95. Van patriots naar Bataafs republikenisme', 39-46.

²³ Velema, *Vrijheid*, 4, 10.

²⁴ Zie noot 15 en Éphraïm Harpaz (red.), *De l'esprit de conquête et de l'usurpation dans leurs rapports avec la civilisation européenne (1814)* (Parijs 1986).

²⁵ Over het onderscheid tussen positieve en negatieve vrijheid, zie Isaiah Berlin, 'Two Concepts of Liberty', in: David Miller (red.), *The Liberty Reader* (Londen 2006) (artikel Berlin oorspronkelijk uit 1959) 33-58, aldaar 34-47; zie ook Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*, 20-21.

²⁶ Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*, 20.

²⁷ Frans Grijzenhout en N.C.F. van Sas, *Voor Vaderland en Vrijheid. De revolutie van de patriotten* (Amsterdam 1987); Zie ook Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*; P.A.J. van den Berg, 'Vaderlandsliefde, vrijheid en mensen-

Afb. 2 *Schild met Broederschap. Op de Vrijheidsboom te Amsterdam.* Onbekend (1795). Prent 111 x 79 mm. Rijksmuseum Amsterdam (RP-P-OB-86.464).



belangrijke artikelen geschreven over vaderlandsliefde en vaderlandsgevoel.²⁸ Vaderlandsliefde wordt door hem gezien als kenmerkend voor de eigenheid van de Nederlandse patriottentijd. In de patriottentijd was vaderlandsliefde tot een politiek wapen geworden dat een gevoel van nationale saamhorigheid creëerde²⁹ al heeft, volgens Van Sas, de term patriot een meer uitgesproken politieke connotatie dan de term vaderland.³⁰

rechten aan het eind van de achttiende eeuw. Jacob van Manen Adrz. (1752-1822) en de Staatsregeling van 1798', in: O. Moorman van Kappen en E.C. Coppens (red.), *De staatsregeling voor het Bataafsche volk van 1798. Opstellen opgedragen aan de nagedachtenis van dr. mr. L. de Gou. Tevens acta van het rechtshistorisch colloquium over de betekenis van deze staatsregeling voor de rechtsontwikkeling in Nederland* (Nijmegen 2001) 35-71.

²⁸ Zie o.a. Van Sas (red.), *Vaderland. Een geschiedenis van de vijftiende eeuw tot 1940*; Idem: 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlandsgevoel in Nederland 1770-1813', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102 (1989) 471-495; Grijzenhout en Van Sas, *Voor Vaderland en Vrijheid*.

²⁹ Van Sas, *De metamorfose*, 71, 73, 75; Zie ook Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen*.

³⁰ Van Sas, *De metamorfose*, 100.

De patriot, Bataafs revolutionair en journalist Jacob Blauw had vaderland en vrijheid hoog in het vaandel. Als kind van de Verlichting was Blauw tegelijkertijd een wereldburger en een vurig nationalist. In zijn revolutionair gedachtegoed stond vrijheid van het individu en de afschaffing van privileges en monopolies centraal. Bij verschillende politieke omwentelingen aan het einde van de 18^e eeuw speelde Blauw een belangrijke rol. Daarnaast had de verlichtingsdenker een indrukwekkende staat van dienst: als VOC-advocaat in Batavia, diplomaat in Parijs en Italië, lid van de tweede Nationale Vergadering en buitenlandcorrespondent, die vanuit Parijs de Nederlandse krantenlezer op de hoogte bracht van de actualiteiten. Tanja Wassenberg deed voor haar biografie over deze revolutionair en gelijkheidsstrijder uitvoerig onderzoek in binnen- en buitenland. Uiteindelijk lukte het haar om vele nieuwe inzichten naar boven te brengen: over Jacob Blauw zelf, en over de spanningen tussen de politieke machthebbers en haar uitvoerders ten tijde van de wording van het moderne Nederland.

